

Agnieszka NYMS-GÓRNA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Kontakt: agnieszka.nyms@amu.edu.pl

Jak cytować [how to cite]: Nymś-Górna, A. (2017). Edukacyjne pogranicze izolacji penitencjarnej. *Podstawy edukacji: Graniczność, pogranicze, transgresja*, 10, 159–167.

Edukacyjne pogranicze izolacji penitencjarnej

Streszczenie

Sytuacja przekroczenia pewnych ustalonych granic skutkować może izolacją w zakładzie karnym. To z kolei tworzyć może kolejne granice – tym razem w obrębie psychicznego funkcjonowania człowieka. Edukacja, jako jeden z ważniejszych elementów resocjalizacji, wspomagać może przezwyciężanie granic oraz radzenie sobie z codziennością w izolacji. W artykule zostają przedstawione statystyki Służby Więziennej odnoszące się do zainteresowania osadzonych proponowaną im ofertą edukacyjną. Edukacja stanowi bowiem szansę na poprawienie jakości życia po odbyciu kary.

Słowa kluczowe: zakład karny, edukacja, izolacja, wsparcie.

Prawo do nauki jest zagwarantowane każdemu człowiekowi. Istnieje wiele uregulowań prawnych odnoszących się do tej problematyki. Przede wszystkim nie jest ona pomijana w aktach o charakterze międzynarodowym (np. art. 26 *Powszechnej deklaracji praw człowieka*, czy też art. 14 *Międzynarodowego paktu praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych*). Odpowiednie zapisy znajdują się także w ustawie zasadniczej Rzeczypospolitej Polskiej (art. 70 konstytucji). W zakładzie karnym z kolei organizację oświaty reguluje przede wszystkim *Kodeks karny wykonawczy* (z dnia 6 czerwca 1997 r.) oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 listopada 2016 r. *w sprawie sposobu i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych*.

Szkoły przywięzienne mają charakter publiczny, a więc podlegają takim samym metamorfozom, jakie przewidziane są w ramach reform oświaty, podobnie jak inne placówki oświatowe (funkcjonujące w warunkach wolnościowych) (Dubiel, 2009, s. 177). Podstawowym celem edukacji w zakładzie karnym (poza

kształtowaniem kompetencji społecznych oraz stymulacją do wyznaczenia nowych celów życiowych) jest uzupełnienie wykształcenia oraz przygotowanie do zawodu na różnych poziomach zaawansowania (Opora, 2015, s. 94–95).

W zakładach karnych oferuje się przede wszystkim kształcenie podstawowe, ponadpodstawowe oraz na kursach zawodowych. Pierwszeństwo w procedurze kwalifikacyjnej do edukacji ponadgimnazjalnej oraz uczestnictwa w kursach zawodowych mają osoby, które nie posiadają jeszcze wyuczonego zawodu, po odbyciu kary nie będą mogły wykonywać zawodu, którego dotychczas się nauczyły, lub nie mają ukończonego 21 roku życia. Jeśli osadzony nie dysponuje odpowiednimi środkami pieniężnymi, zakład karny udostępnia nieodpłatnie niezbędne podręczniki oraz pomoce naukowe (Ustawa, 1997, art. 130). Istnieje także możliwość (za zgodą dyrektora danej jednostki penitencjarnej), w uzasadnionych przypadkach, kształcenia się poza obrębem zakładu karnego (nie dotyczy osób odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego). Jednakże osadzony w takim przypadku musi wykazać się poprawnym zachowaniem oraz nie zagrażać w żadnym stopniu ustalonemu porządkowi prawnemu (Ustawa, 1997, art. 131). Z możliwości kształcenia się poza zakładem karnym korzystają również osadzeni, którzy chcą kontynuować naukę w szkołach wyższych (Dubiel, 2009, s. 176).

Jeżeli program nauczania obejmuje pracę w warsztatach szkolnych i praktyczną naukę zawodu, wówczas staje się ona dla osadzonych uczniów obligatoryjna (Ustawa, 1997, art. 132). Dotyczy to osób, które kształcą się w zasadniczej szkole zawodowej (branżowej) oraz w ramach zawodowych kursów szkoleniowych. Praktyka ta może być realizowana zarówno w warsztatach szkolnych, jak i w formie zatrudnienia. Za pracę osadzonym uczniom także przysługuje wynagrodzenie (Lelental, 2001, s. 341). Ponadto jeśli osadzony właściwie wywiązuje się z obowiązków wynikających z roli ucznia, po roku nauki można mu udzielić czternastodniowego urlopu, jeśli nie przysługuje mu taki już z tytułu wykonywanej pracy. Podczas urlopu skazany może korzystać z takich samych uprawnień, jak osadzony pracujący, w trakcie przerwy urlopowej (Ustawa, 1997, art. 133). Do tych uprawnień należy przede wszystkim: dodatkowe lub dłuższe widzenie, dodatkowy zakup artykułów żywnościowych, wyrobów tytoniowych lub innych przedmiotów, które dopuszczone są do sprzedaży w obrębie jednostki penitencjarnej, dłuższe spacery, pierwszeństwo lub częstszy udział w zajęciach kulturalno-oświatowych oraz sportowych. Jednakże konkretne decyzje w tym zakresie podejmuje dyrektor zakładu karnego mając jednocześnie na uwadze indywidualną sytuację każdego skazanego (Ustawa, 1997, art. 124, par. 3).

Do zadań komisji penitencjarnej należy kwalifikowanie skazanych do nauczania. Uwzględnia ona w szczególności:

1. dokumentację dotyczącą dotychczasowej nauki (zwracając głównie uwagę na podbudowę programową niezbędną do dalszego kształcenia),
2. motywacje i predyspozycje osadzonego,

3. wytyczne z indywidualnego programu oddziaływania,
4. wskazówki wynikające z badań psychologicznych (jeśli takie zostały zrealizowane),
5. ogólny stan zdrowia skazanego,
6. termin warunkowego przedterminowego zwolnienia lub końca kary,
7. dotychczasowy staż pracy w wybranym zawodzie (jeśli w ogóle taki był),
8. zgodność wybranego przez osadzonego typu szkoły i kierunku kształcenia z wykazem szkół i aktualnym na dany semestr wykazem kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach (ze względów formalnych),
9. przeznaczenie jednostki penitencjarnej, przy której funkcjonuje szkoła wybrana przez osadzonego,
10. konieczność zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w danej jednostce penitencjarnej (Rozporządzenie, 2016, par. 13).

Co ważne, skazanych kwalifikuje się do nauczania, jeśli czas, pozostały do zakończenia odbywania kary, nie jest krótszy niż okres trwania nauki. Dodatkowo można warunkowo kwalifikować skazanych, gdy do terminu zwolnienia z zakładu karnego (w związku z przedterminowym warunkowym zwolnieniem lub końcem kary) pozostało im nie mniej niż 6 miesięcy, a powinni oni ukończyć przerwana naukę lub mają odpowiednią motywację do nauki i możliwość jej kontynuowania po opuszczeniu zakładu karnego (Rozporządzenie, 2016, par. 14).

Niestety, istnieją także okoliczności, kiedy komisja penitencjarna pozbawia możliwości nauczania (jeśli osadzony nie jest objęty nauczaniem obowiązkowym). Dzieje się tak w następujących przypadkach:

1. zachowań zagrażających bezpieczeństwu zakładu,
2. odmowy uczęszczania do szkoły,
3. stwierdzonych w opinii psychologicznej przeciwwskazań uniemożliwiających dostosowanie się osadzonego do stawianych przed nim wymagań edukacyjnych,
4. przerwy w nauce dłuższej niż 50% czasu przewidzianego na realizację zajęć w semestrze, wynikającej z przewozu na polecenie sądu, prokuratury lub innych uprawnionych organów,
5. przerwy w nauce dłuższej niż 50% czasu przewidzianego na realizację zajęć w semestrze, wynikającej z niepowrotu z czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu,
6. pogorszenia stanu zdrowia osadzonego wykluczającego możliwość uczestniczenia w nauczaniu,
7. nieuzyskania promocji na kolejny semestr i braku możliwości powtarzania semestru (Ustawa, 1997, art. 131a).

Edukacja jest doceniana przez funkcjonariuszy Służby Więziennej w toku codziennej pracy z osadzonymi. Nauczanie w szkole lub na kursach zostało zakwalifikowane w poczet oddziaływań penitencjarnych (obok terapii i programów resocjalizacji) (Zarządzenie, 2016, par. 3). W procesie resocjalizacji, inter-

pretowanym nie tylko jako oduczanie postaw dewiacyjnych, ale również inspirowanie się nowymi bodźcami, których zadaniem jest ukierunkowanie, a następnie podtrzymanie prawidłowego rozwoju osobowości i likwidowanie czynników powstrzymujących ten rozwój (Machel, 1994, s. 69), rola edukacji może odgrywać niebagatelne znaczenie.

Poniżej zostanie przedstawionych kilka tabel ilustrujących aktualną sytuację osadzonych w zakładach karnych, z uwzględnieniem różnych etapów kształcenia. Są to też dane umożliwiające porównanie sytuacji osadzonych w poprzednich latach.

Tabela 1
Przywiezienne szkoły i oddziały szkolne

Typ szkoły	Liczba szkół w roku szkolnym		Liczba oddziałów w roku szkolnym	
	2014/2015	2015/2016	2014/2015	2015/2016
Szkoły podstawowe	2	2	3	3
Gimnazja	8	8	13	13
Zasadnicze szkoły zawodowe	(brak danych)	(brak danych)	(brak danych)	(brak danych)
Technika zawodowe	6	(brak danych)	6	(brak danych)
Szkoły policealne	1	1	3	3
Licea ogólnokształcące	18	18	61	65
Kwalifikacyjne kursy zawodowe	(brak danych)	(brak danych)	68	52
Ogółem	35	29	154	136

Źródło: Roczna informacja statystyczna za rok 2016, Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej.

Tabela 2
Osadzeni objęci nauczaniem w szkołach przywieziennych i pozawieziennych

Typ szkoły	Liczba w roku szkolnym	
	2014/2015	2015/2016
Szkoły podstawowe	20	9
Gimnazja	323	246
Zasadnicze szkoły zawodowe	(brak danych)	(brak danych)
Technika zawodowe	86	(brak danych)
Szkoły policealne	64	78
Licea ogólnokształcące	1568	1407
Szkoły wyższe	120	48
Kwalifikacyjne kursy zawodowe	2232	2399
Ogółem	4413	4187

Źródło: Roczna informacja statystyczna za rok 2016, Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej.

Tabela 1 przedstawia liczbę przywieziennych szkół i oddziałów szkolnych z rozróżnieniem na typy szkół. Oddziałów szkolnych jest zdecydowanie więcej. Na podstawie tabeli można przeanalizować możliwości edukacyjne oferowane skazanym, w zależności od ich indywidualnych potrzeb oraz predyspozycji.

W tabeli 2 znajdują się informacje dotyczące skazanych, którzy rzeczywiście korzystają z nauczania w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności. Porównując rok szkolny 2014/2015 z rokiem 2015/2016, zauważyć można spadek liczby osadzonych objętych nauczaniem, więcej osób skorzystało jedynie z kwalifikacyjnych kursów zawodowych i oferty szkół policealnych.

Tabela 3
Absolwenci szkół przywieziennych i pozawieziennych

Typ szkoły	Rok szkolny 2014/2015		Rok szkolny 2015/2016	
	liczba absolwentów	w tym maturzyści	liczba absolwentów	w tym maturzyści
Szkoły podstawowe	9	–	3	–
Gimnazja	85	–	71	–
Zasadnicze szkoły zawodowe	(brak danych)	–	(brak danych)	–
Technika zawodowe	76	25	(brak danych)	(brak danych)
Szkoły policealne	16	–	25	–
Licea ogólnokształcące	205	79	284	152
Ogółem	391	104	383	152

Źródło: Roczna informacja statystyczna za rok 2016, Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej.

Warto podkreślić, iż w roku szkolnym 2015/2016 w porównaniu z rokiem 2014/2015 do egzaminu maturalnego przystąpiło więcej skazanych (tabela 3), dzięki czemu uzyskują oni możliwość dalszego kształcenia się na studiach wyższych.

Ostatnia tabela (4) przedstawia zainteresowanie osadzonych kwalifikacyjnymi kursami zawodowymi. Także w tym przypadku istnieje możliwość porównania sytuacji osadzonych w roku 2015 oraz 2016.

Tabela 4
Nauczanie kursowe

Typ szkoły	Liczba w roku	
	2015	2016
Liczba kursów	637	603
Liczba skazanych objętych nauczaniem kursowym	6597	6352
Liczba absolwentów kursów	6526	6195

Źródło: Roczna informacja statystyczna za rok 2016, Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej.

W tabeli 4 z kolei przedstawiono dane dotyczące nauczania kursowego. Spada liczba organizowanych kursów, liczba skazanych objętych nauczaniem kursowym oraz liczb absolwentów kursów. Co więcej, spada liczba skazanych, którzy na kurs się zapisują, ale nie są w stanie go ukończyć.

Warto zauważyć, że przedstawione dane zawierają jeszcze nomenklaturę sprzed ostatniej reformy edukacji. Aktualnie w zakładach karnych i aresztach śledczych w całej Polsce przebywa 73 717 osób, w tym 2836 kobiet (stan na 30 września 2017) (Wybrane informacje statystyczne, 2017). Z danych wynika, że zmiany nie mają istotnego charakteru z uwagi na bardzo niewielkie zmniejszenie się ilości samych szkół, jak i ich absolwentów. Niemniej jednak niezbędne jest ciągle monitorowanie tego typu danych statystycznych ze względu na to, jak bardzo istotna jest edukacja dla procesu resocjalizacji.

Kształcenie w szkołach przy zakładach karnych i aresztach śledczych oferuje się w różnych rejonach Polski. Z tych możliwości skorzystać mogą skazani odbywający swoje kary w jednostkach penitencjarnych w Grudziądzu, Koronowie, Potulicach, Włocławku, Sztumie, Wojkowicach, Czarnem, Nowym Wiśniczu, Włodawie, Opolu Lubelskim, Płocku, Iławie, Nysie, Rawiczu, Wronkach, Stargardzie, Warszawie-Białolece, Stawiszynie, Wrocławiu i Wołowie (Wykaz kierunków kształcenia, 2017).

Nauczanie na terenie jednostek penitencjarnych, niestety, napotyka na pewne problemy natury organizacyjnej. Przede wszystkim związane są one z ograniczonymi możliwościami zakładów, jeśli chodzi o samą ofertę dostępnych form kształcenia. Należy zwrócić uwagę na niewielki wpływ osadzonych na określenie kierunku kształcenia (zwłaszcza w przypadku odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania), fakt dużej konkurencji na rynku pracy na wolności oraz stwarzanie możliwości kontynuowania rozpoczętej nauki po opuszczeniu zakładu karnego. Inną kwestią jest zainteresowanie samych skazanych dalszym kształceniem oraz samorozwojem (Stańdo-Kawecka, 2000, s. 151). Niechęć wynika przede wszystkim z niepowodzeń szkolnych, z którymi osadzony mógł borykać się, zanim wkroczył na drogę przestępczą, niską samooceną oraz brakiem wiary we własne siły, wstydem wynikającym z deficytów w zakresie podstawowych umiejętności szkolnych (niektórzy nadal nie potrafią czytać i pisać), czy też brakiem zainteresowań (Jaworska, 2012, s. 324). Być może, uświadomienie skazanym ważności tego elementu w procesie resocjalizacji oraz readaptacji, przy uwzględnieniu czynników, które z punktu widzenia osadzonego są dla niego istotne, mogłoby być pewnym bodźcem motywującym.

Edukacja to jednak nie tylko zdobywanie wiedzy, ale także kształtowanie całego szeregu kompetencji miękkich oraz własnej osobowości. W szkole człowiek uczy się odpowiedzialności oraz funkcjonowania w społecznie aprobowany sposób. Nauka staje się jego pracą, przez co zyskuje dodatkową wartość resocjalizującą. Zaznajamia się także z prawidłowym nawiązywaniem oraz podtrzymywaniem relacji międzyludzkich (Pindera, 2006, s. 162). W literaturze

pojawia się pojęcie immunologii społecznej czy wychowawczej. Poprzez zajęcia edukacyjne dostarczane są jednostce bodźce wartościowe, które skłaniają ją do głębszej autorefleksji. Człowiek stopniowo staje się bardziej odporny na negatywne wpływy środowiskowe (Marynowicz-Hetka, 2006, s. 115).

Ponadto skazani powinni być na bieżąco wdrażani do nowoczesnych technologii (zwłaszcza przy wyrokach długoterminowych). Deficyty umiejętności w tej sferze mogą rodzić kolejne sytuacje graniczne. Człowiek po wyjściu na wolność nie potrafi się odpowiednio zachować. Nie potrafi także wykorzystywać nowinek technologicznych w celu podtrzymywania relacji międzyludzkich. Jednostka opuszczająca zakład karny (zwłaszcza jeśli odbywała karę długoterminową) wyznacza pewne granice (nieintencjonalnie), które dla osoby postronnej mogą być zupełnie niezrozumiałe (Jaworska, 2012, s. 325).

Dzięki edukacji człowiek zyskuje większe poczucie samosteroowności. To z kolei motywuje do podejmowania racjonalnych działań oraz daje poczucie sprawstwa w sytuacji potrzeby zmierzenia się z różnymi dylematami codziennej rzeczywistości. Będzie to ważne dla osób opuszczających zakłady karne w procesie readaptacji społecznej (potwierdziły to także badania przeprowadzone przez T. Szymanowskiego (zob. Szymanowski, 1989). Jest to tym bardziej istotne, że osoby, które nie potrafią sobie poradzić na rynku pracy (ponieważ nie posiadają odpowiednich kwalifikacji), bardziej narażone są na powrót na drogę przestępczą. Dlatego też, oprócz kształcenia tradycyjnego, postuluje się także rozszerzenie kształcenia dystansowego przy wykorzystaniu modelu sieci uczenia asynchronicznego ALN (*Asynchronous Learning Networks*). Zwiększając tym sposobem możliwości edukacyjne osób odbywających karę pozbawienia wolności, można pozytywnie wpłynąć na proces readaptacji społecznej oraz zapobiegać zjawisku recydywy (Szecówka, 2008, s. 251–253).

Idea szeroko pojętych granic jest niezwykle interesująca. Znalezienie się na różnego rodzaju pograniczu może stać się zarówno bodźcem dla rozwoju, jak i przyczyną stagnacji. Wszystko zależy od indywidualnych możliwości, aspiracji oraz planów samorozwoju. Problematyka edukacji w zakładzie karnym jest tym bardziej fascynująca, ponieważ odnosi się do osób pozbawionych wolności. Osadzeni jednak, mimo swojej stosunkowo trudnej sytuacji, zachowują prawo do podejmowania autonomicznych decyzji.

Graniczną sytuację dla skazanego można zauważyć w sytuacji uczestniczenia przez niego w strukturach pozawięziennego systemu edukacji. Dzięki edukacji osadzony zyskuje możliwość samorealizacji oraz oderwania się od rutyny związanej z życiem w izolacji. Namiastka wolności może jednak w pewnym sensie być złudna, ponieważ świadomość konieczności powrotu na teren jednostki penitencjarnej stanowić może swego rodzaju dysonans poznawczy. Ponadto, uczestnicząc w zajęciach edukacyjnych poza jednostką, przebywa w otoczeniu ludzi „z wolności”, przez to może też czuć się wyobcowany. Nie jest również pewne, w jaki sposób zostanie on przyjęty do społeczności szkolnej

oraz czy zostanie zaakceptowany jako równy członek grupy zajęciowej lub klasy. Niemniej jednak taka możliwość przynosi dla osoby korzystającej z oferty edukacyjnej nieporównywalnie więcej korzyści aniżeli trudności.

Jedną z najtrudniejszych sytuacji, w jakiej znaleźć może się człowiek, jest izolacja penitencjarna. W jej warunkach dochodzi do całkowitego przeorganizowania życia człowieka – jego priorytetów, przyzwyczajzeń, rytmu życia, otoczenia społecznego, a nawet hierarchii wyznawanych wartości. Wśród wielu możliwości, jakimi dysponuje personel więzienny w kwestii oddziaływań penitencjarnych, znajduje się edukacja – oferowana osadzonym na każdym etapie kształcenia. Na wolności człowiek najczęściej nie zdaje sobie sprawy z samego faktu istnienia granicy, poza którą jego autonomia zostaje w drastyczny sposób ograniczona. Pobyt w zakładzie karnym wiąże się bowiem z tym, że jednostka nie ma możliwości organizacji swoich aktywności w ciągu dnia w sposób dowolny, jak również organizacji relacji towarzyskich. W tym kontekście istotna jest możliwość partycypacji w systemie edukacyjnym. Staje się to przyczyną uwierzenia we własne możliwości oraz szansą opuszczenia zakładu karnego jako osoba zmotywowana do pracy nad sobą, a także wyposażona w kompetencje, dzięki którym lepiej będzie radziła sobie z samodzielnością. Wizja wolności poprzez edukację pomaga przekroczyć po raz kolejny swego rodzaju granicę, dzięki czemu człowiek po rzeczywistym odzyskaniu wolności będzie potrafił lepiej poradzić sobie w społeczeństwie. Edukacja pozwala także na zwiększenie kapitału społecznego i kulturowego, co niewątpliwie przeciwdziała powrotowi na dewiacyjną ścieżkę postępowania. Po zakończeniu pobytu w jednostce penitencjarnej osoba taka, partycypując wcześniej w systemie edukacji, zyskuje świadomość większego dostosowania się do standardów obowiązujących na wolności, co sprawia, że coraz chętniej postrzega siebie jako człowieka znajdującego się po drugiej stronie „granicy” (czyli jako przystosowanego do obowiązujących norm i otwartego na internalizację zasad aksjonormatywnych).

Bibliografia

- Dubiel, K. (2009). Środki oddziaływań penitencjarnych. W: T. Szymanowski, J. Cegielska, J. Czołgoszewski, S. Lelental, J. Pomiankiewicz (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1989–2009*. Warszawa: Centralny Zarząd Służby Więziennej.
- Jaworska, A. (2012). *Leksykon resocjalizacji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Lelental, S. (2001). *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Machel, H. (1994). *Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

- Marynowicz-Hetka, E. (2006). *Pedagogika społeczna*. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Opora, R. (2015). *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Pindera, P. (2006). Wpływ rodziny i szkoły na postawy społeczno-moralne uczniów szkoły podstawowej. *Nauczyciel i Szkoła*, 3–4 (32–33), 158–170.
- Roczna informacja statystyczna za rok 2016. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej. Pozyskano z: <http://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> [dostęp: 10.06.2017].
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 listopada 2016 r. w sprawie sposobu i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2016 poz. 2004).
- Stańdo-Kawecka, B. (2000). *Prawne podstawy resocjalizacji*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Szeczówka, A. (2008). Kształcenie resocjalizujące. W: B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557).
- Wybrane informacje statystyczne, wrzesień 2017. Pozyskano z: <http://www.sw.gov.pl/strona/statystyka--biezaca> [dostęp: 28.10.2017].
- Wykaz kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach prowadzonych przy zakładach karnych i aresztach śledczych wg stanu na dzień 1 września 2017, Centralny Zarząd Służby Więziennej. Pozyskano z: <http://www.sw.gov.pl/strona/Rekrutacja-i-przyjmowanie-osadzonych-do-szkol> [dostęp: 28.10.2017].
- Zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oddziałów penitencjarnych.*

Educational border of penitentiary isolation

Summary

Situation of exceeding the established borders may result in penitentiary isolation. This can create new boundaries – in the area of mental functioning of human. Education, as one of the most important elements of social reintegration, can help overcome borders and cope with everyday life in isolation. The article presents the statistics of prison staff on the involvement of prisoners by educational offer. Education is an opportunity to improve the quality of life after the punishment.

Keywords: prison, education, isolation, support.